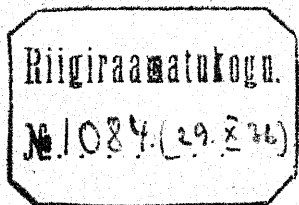

RAHVAPÄRIMUSTE SELGITAJA

04.
R. 1

TARTU, 1936

ESTI RAHVALUULE ARHIIVI VÄLJAANNE

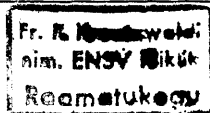

RAHVAPÄRIMUSTE SELGITAJA

EESTI RAHVALUULE ARHIIVI VÄLJAANNE

Nr. 1

Oktoober 1936

SAATESÖNAKS.

Eesti Rahvaluule Arhiivi asutamine 1927 tähistab Jakob Hurda surmaga 1907 ripakili jäänd kavakindla ja sihiteadliku tegevuse uuestijatkamist eesti rahvaloomingu kogumiseks, korraldamiseks, väljandmiseks ja uurimiseks. Juhuslikust nipitsemisest, asjatundmatust näpitsemisest, võõraste hoolekandest — nendest tahame nüüd lõplikult vabaneda. Kui seejuures tuleb väärnähetele pihta anda ja segajaid korrale kutsuda, siis teeme seda kindlasti ega karda ühtki kokkupõrget nõudlikumate normide ja kõrgema taseme kättevõitmiseks meie vanavara-vallas. Eesti Rahvaluule Arhiiv, see ei ole kaugelki ainult eesti rahva endispõlve luule, vaid ka usu, teaduse, keele, vaimulaadi ja suurel määral isegi ajaloo varaait. See on varaait, mis kohustab meid täiel määral arvestama tõsiasja, et eesti rahva omapärase kultuuri kandejõud ei ole sugugi ainult tänapäeva hariduses ega paari viimase sugupõlve saavutustes, vaid selle tõeline põhi juurdub aastasadu ja isegi -tuhandeid vanast loomingu, mille on meile pärandand nimetute tarkade ja teadjate, laulikute ja leelutajate pikk rida läbi aegade hämara. Ja nagu minevikus eesti rahva elujõud ja vaimusuurus on väljendund lihtsate ja argipäeva askeldustega ülekoormatud mass-inimeste kaudu, sedasama sugupõlvede pühitsetud traditsiooni jatkaku ka tänapäeva massi hulgas teotsevad ja oma ümbrust sütitavad tulihinged, jatkaku seda suurema andumuse ja vastutustundega, mida enam raskusi ja pettumusi peaks pakkuma meile tegelik elu!

Nagu kogu meie elu nõuab praegu igalt, kes tahab meie ränkade hädaohtudega varitsetavat tulevikku kindlustada, ennekoike määratud meelekindlust ja teotsemise ausust oleviku selgusetuses, niisama peame seda nõudma ka igalt rahvapärimumustega tegelejalt: me peame parandama kõigepäält endiste ja praeguste kaaslaste vead, peame täitma tühikud ja kõrvaldama puudused, et rajada seda kindlamat alust meie kultuuri orgaanilisele arengule, et näidata seda selgemini oleviku sõltuvust minevikust ja et juhatada seda paremaid tähiseid tuleviku jaoks. Me ei lase end meelitada välisest hiilgusest ega lehekülgedega rekorditsemisest, millega rahuldugu ainult odavahingelised ja kõmuhimulised. Me hoiatame isegi oma kaastöölisi laskumast isiklikele ilustustele, väljamõeldustele ja ehtsa rahvatraditsiooni võltsimisele, millega meie vanavarakogujad varemail aegadel kahjuks küllalt on patustand. Vaid sisulist väärtust, tõde ja õigust nõudkem üksteiselt ja taotelgem võidu! Olgu tõe otsimine raskem ja mõnikord vägagi kibe, kuid tõe leidmine on elavale hingele suurimaks naudinguks ja leitud tõde, see püsib meie hinges ikka elavana ning mõtteid,

tundeid, tahet sigitavana, see karastab ja kirkastab meid endid, see haarab teisi, see loob ja hingestab uut elu. Ka eesti rahva mineviku kohta on tõde alles avastamisel, milleks oleme kõik kohustatud kaasa töötama. Olgu siis meie endi elu üürikene, kuid püsigu meie töö ja kogu meie rahva looming igavesti!

Oskar Loorits.

KÜSIMUSI RAHVATANTSUDE ALALT I.

Meie vaimlise ja ainelise vanavara kogumistöö on mitme põlve kestel olnud viljarikas ja edeneb nüüdki väga hoogsalt. Siiski on saadud aines mõnel rahvaloomingu alal veel kaunis vähene ja lünklik, et anda selget ja tõetruud pilti Vana-Eesti elust. Üks neid tagarinda jäänud alasid on rahvatantsud. See on ka mõistetav, sest tantsude kirjeldamine on raske ülesanne, nõuab hääd teoreetilist ja praktilist liikumistehnika ja muusika tundmist. Teiselt poolt on rahvatantsud praegusajal ainult vähestes kohtades veel tegelikult tarvitusel. Enamasti tuleb neid otsida juba üksikute vanemate inimeste katkendlikust mälust. Kuid see kohustab veel viimsel tunnilgi kõike jõudu kokku võtma selle kaduva varanduse päästmiseks. Pääleegi pole siin taga ainult teoreetiline teaduslik huvi, sest ka meie noorsugu tahab uuesti tarvitusele võtta oma eelkäijate kauneid ilutsemisvahendeid.

Kuidas võiksid meie töökaaslased siin appi tulla? — Esiteks katsutagu selgitada, missuguseid rahvatantse on tantsitud andmetekoguja ümbruskonnas ja kes neid veel võiks seletada või näidata selleks kohale saadetavaile tantsude ja muusika üleskirjutajaile. Kuulatagu järele ja teatatagu samuti vanade pillimeeste aadresse. Paar aastat tagasi korraldatud ringküsimus rahvatantsudest ongi andnud hulga väärtuslikke andmeid, ja nende abil on saadud arhiivi tuua rikkalik tantsukirjelduste kogu. Teiseks oleks tänuväärt koguda igasuguseid andmeid, kirjeldusi ja iseloomustusi ka üksikute tantsude kohta. Et selleks töökaaslaste tööd kergendada, avaldame siin järkjärgult üksikasjalikumaid kirjeldusi ja küsimusi, mis ühtlasi oleksid ka esialgseiks kokkuvõteteiks senistest töötulemustest. Esimesena palume kirjasaatjail selgitada, kuidas tantsiti nende ümbruskonnas labajalga. Paar aastat tagasi ei olnud sellest meie üldisemast ja „rahvuslikumast“ tantsust ühtki päris ehtsat kirjeldust, kuigi Põltsamaa pastor A. W. Hupel juba a. 1777 tema olemasolu konstateerib. Nüüd on saadud andmeid labajalast juba terve rida, kuid neist selgub ühtlasi, et tantsus on väga palju kohalikke erinevusi, mida tuleks nüüd ühisel nõul ja jõul katsuda selgitada. Väga paljude kohtade labajala traditsioonist ei ole praegu veel aimugi.

I. LABAJALG.

I. Nimetus. Ei ole veel selge, missugust nime kannab tants algupäraselt kuski kihelkonnas. Kuidas on Teie ümbruses vana rahvapärane nimetus, kas *labajalg*, *labak*, *labajala valts*, *eesti valss* (?), *maavalts*, *maaluugu*, *maatants*, *teovalts*, *teotants*, *ringitants*, *lihttants*, *löss*, *labajala löss*, *lääne löss*, *viruvalts*, *viru mage*, *harjuvalts*, *harju keskmine*, *häuvalts*,

kõpuvalt, mustjala madal, mustjala kõrge, kihnuvalt, Keps-Kai, kokkade tants, vananaiste valts, vananaiste löss, lihtsalt valts (kuidas sel juhul nimetatakse uuema-aegset valssi?) või kuidagi teisiti? Millest on need nimed tulnud? Kui ühel alal esineb mitu nimetust (nagu *labajalg ja viru mage; maavalt ja vananaiste löss; labajalg ja valts; mualugu, käömälugu ja sõrmõlugu* Kihnus; *Mustjala madal ja kõrge* jne.), kas siis ka nende tantsimislaadis on erinevusi, või on mõni neist ajaliselt uuem või teisalt sissetoodud nimetus? Võib olla ka, et mõni nimetus (näit. harju keskmine) tähendab ainult erinevat pillilugu. Kas nende nimetuste all mõistetakse alati labajalga või on samade nimedega ka teisi tantse? Nii

Mustjala madal. Vasakul käimine, paremal käe all pöörlemine.
(R. Põldmäe foto 1936. a.)

näit. kannab Kodaveres *maatantsu* nime ka mingi kolmikants, milles pois tantsib tagurpidi ees ja kaks tüdrukut järel. Lõpuks, võib-olla on labajalg mõnes paigas isegi täiesti tundmata. Setumaa kohta on see kindel, kuid paiguti ka Võrumaal ja Lõuna-Tartumaal on rahvapärимused selle üle kaunis tumedad. Kas see vastab ka meie säälsete kaastöölise tähelepanekuile?

2. Liikumise suund ja tantsu osad. Tavaliselt koosneb labajalg ainult pöörlemisest: liigutakse suures ringis vastupäeva, kusjuures paarid pöörlevad enese ümber ühtpidi, ainult päripäeva. Mõningaid teateid on ka suures ringis päripäeva liikumisest (Kihnu). Niiviisi pööreldakse „niikaua kui pead uimaseks jäid“ (Kuusalu), või siis, „kui pää hakkab ringi käima, siis käiakse natuke aega“ (Kihnu). Viimast moodust, s. t. ilma kindla korrata pöörlemise vahel käimist, on harrastatud kaunis laialt. Arhiivis on sellest teateid mitmelt poolt (Hargla, Kuusalu, Kihnu). Sellest aste edasi on juba järjekindel pöörlemise ja käimise vaheldus, mida

on võidud seni tähele panna Lääne-Eestis (Kihnu „käömälugu“, Jämaja, Mustjala, Lihula). Väga võimalik, et siin on mõjusid uuemaist tantsudest. Väandrast kirjutatakse: „Vahel mõni kangem mees tõstnud käe üles, siis neiu keeranud end sääl all ringi.“ Kihnu „sõrmõloos“ on seegi motiiv saanud omale kindla koha. Selles vaheldub järjekindlalt valss ja käe all pöörlemine, Mustjala „madalas“ koguni käimine, käe all pöörlemine ja valss. Missuguseid tähelepanekuid võite Teie lisandada sellele punktile?

3. Võte. Niipalju kui näitavad praegused kirjeldused, on labajalga tantsitud samasuguse võttega nagu valssi ja polkat: poisi parem käsi ümber tüdruku piha, tüdruku vasak käsi poisi paremal õlal või õlavarrel (= sisekäed), teised käed (= väliskäed) sirutatud välja peopesa-seongus ja harilikult küünarnukist natuke ülespoole kõverdatud. Tantsukirjanduses nimetatakse seda võtet valss-võte ehk harilik võte. Tihti aga võib esineda selle normaalsest kujust mõningaid erinevusi, mida tuleks kirjeldajail hoolega tähele panna. Nii on Harglas kombeks olnud, et väliskäsi ei hoitud öla kõrgusel, vaid lasti rippuda sõrmseongus (sõrmed üksikult teise sõrmede vahel, nagu palvetamisel) vabalt alla. Toon siin veel mõned näited: sisekäed harilikult, väliskäed längu välja sirutatud (Kuusalu); sisekäed ümber teineteise piha, väliskäed nagu haril. võtte sisekäed (Jõelähtme); sisekäed teineteise piha ümber, väliskäed längu välja sirutatud (Kuusalu). Kaunis tihti tuleb ette ka nn. kinnisvõte: poisi käed ümber tüdruku piha või vöökohal, tüdruku käed poisi õlgadel (Kuusalu). Ka sellel võttel on teisendeid: poisi käed tüdruku vöökohal, tüdrukul on aga ainult vasak käsi poisi õlal, kuna puusale toetuva paremaga hoiab peos poisi vasakut kätt (Audru „vananaiste löss“); kummagi paarilise paremad käed teineteise vöökohal või pihal, vasakud käed teineteise õlal (Mihkli). Mustjalast on leitud kaunis huvitav võte: poisi vasak käsi puusas, toetus käeseljal, peopesa tahapoole, tüdruk hoiab oma paremaga poisi kätt peos. Nõndasamuti on tüdruku vasak puusas ja poiss hoiab paremaga. Väga võimalik, et kuski on tarvitatud veel teisigi võtteid ja nende variante*). Kuidas on Teie labajala tavaline võte? Kas on olnud sellest kõrvalekaldumisi ja mis põhjusil (moevool, „uhkem“ jne.)? — Kui aga vahepeäl käiakse, millist võtet tarvitatakse siis? Kui on pöörlemisel olnud valss-võte, siis võib seesama jääda edasi, ennegi „paarilised tõmbavad oma välisküljed (ühendatud käed) veidi tagasi, nii et asuvad rinnaga liikumise suuna poole“ (Kuusalu). On tarvitatud ka lihtsat ühekäevõtet (käsikäes) ja avavõtet (poisi parem ümber tüdruku piha, selle vasak poisi õlal, väliskäed ripuvad vabalt või on puusas). Mustjalas on harrastatud isegi võrdlemisi keerukat kahekäeristvõtet seljatanant (vt. pilti). — Kui esineb pöörlemine käe all, kumb käsi on siis poisil üles tõstetud, kumb käsi tüdrukul poisi peos ja kuidas need käed on ühendatud, et tüdruk saaks takistusteta pöörelda? Kas vabad käed on puusas või ripuvad?

4. Sammud. Mitmesuguste labajala sammude ühtlaseks jooneks on, et iga üksik aste tehakse võrreldes valsiga lühem ja peagu ühepikkuste vahedega. Põhja- ja Lääne-Eestis, kus käesoleva aasta suvel oli võimalik

*) Orienteerumiseks nimetagem siin veel paari tavalisemat võtete liiki. Õlavõttes on paariliste käed teineteise õlgadel ja vöövõttes teineteise vöökohal või natuke kõrgemal.

vanemate inimeste labajalga jälgida, ei tantsitud seda kunagi päris täiel tallal, jalakand püsis natuke üleval, takti 2. veerandil veidi enam kerkides. Pöörded tehti kergelt lohistades ja peagu igale astele võrdselt jagatult. Tavalisest oli meestel rõhutamine vaba (Kuusalu, Kihnu, Mihkli, Lihula) või ei tehtud seda üldse (Audru, Mustjala „madal“). Kuusalu üks parimaid tantsutundjaid 70-a. Triinu Ungers seletas, et vanast tehtud labajala samme täiel tallal, tema noorpõlves aga tantsitud juba nii, et „kannad olid ikka lahti“. Vana 87-a. Toomas Kalholm ütles, et „valts oli enam varvaste nojas“. Tervel tallal tantsimisest on teateid Kuusalust (1935. a. U. Toomi saadud 2 teadet), Jõhvist ja Kolga-Jaanist. *) Tervel tallal tantsides on iga aste selgelt markeeritud ja sooritatakse nagu omaette. Pöörded tehes ei lohistata jalgu. Üldse läheneb see labajala samm suurel määral polkamasurka omale. Enamasti on meestel rõhud kindlad: iga takti 1. veerandil üks (K.-Jaani, Kuusalu) ja tuuri lõpul 2 rõhku (Hargla, Kuusalu). Muide, mõnes paigas on takti 1. veerandil lastud ka põlvest nõtku (K.-Jaani, Mustjala). Viiks pikale arutada kõiki erinevusi, märkigem vaid, et Kuusalu Viinistu külas Mart Manitski perekonnas tehti 1. takti 3 rõhku täiel tallal, 2. takti tantsiti kanda natuke ülal hoides ja nii ikka vahelduvalt. — Labajala probleem on eeskätt tema sammude probleem, sellepärast tuleks just eriti samme katsuda kirjeldada, kuigi selles on kõige enam raskusi. — Käimise osas liigutakse kasvatussammudega (valss-samm otse, kõndivalt) või harilikude kõndsammudega. Kuusalus on liigutud ka eriliste luisksammudega: takti 1. osal tõstetakse jalg mööda maad lohistades ette üles, takti 3. osal asetatakse jälle maha. Kuidas on Teil? Kas paaristel on käimisel sama või eri jalg?

5. Üldist iseloomustust. Labajalg näikse praeguste andmete valgusel olnud rahulik tants. „Labajalga tantsiti nõnda, et mingit hüppamist ei tohtinud olla. Oli sarnane lause: Kui panna labajalga tantsides taldrik paha päale, siis ei tohtinud teda mitte maha pillata“ (Vändra). Ka on seda võidud tantsida küllalt kitsas ruumis. „Vaadi põhja pääl tantsiti ka ära. Pärnus Lauri kõrtsis kaks Taga-Pärnumaa meest tegid kitsa ringi nagu vaadi põhi ja tantsisid sääl sees labajala välja“ (Häädemeeste). Teiselt poolt paistab mõningaist märkusist nagu läheneks Lõuna-Eesti labajalg mõnevõrra nn. upsvalsile, mida tantsides tõstetakse hüpeldes jalgu üles. Hüpetega näikse olevat tantsitud ka mardi- ja teatavaid pulmakargusi. Neid kui tantsu algelisemaid astmeid tuleks eriti hoolega jälgida. Mustjala „kõrge“ juures vastandina „madalale“ tõstetakse jalgu üsna kõrgele ja hooliselt, keha püstloodis nõtkumisega. Üldiselt on labajalg võrdlemisi energiavaene, vist sellest nimetuski „lõss“. Täiel tallal tantsitud osutab ta rohkem jõurikkust. Tantsu kohta on mõnesuguseid huvitavaid karakteristikaid (vt. juba selle punkti algusel). Nii kirjutab Kose kihel-

*) Näikse, et viru mageda ja labajala üheks vaheks ongi see, kas tantsitakse tervel tallal või mitte (kumb on aga üks, kumb teine?). Küllap labajala viisidegi uurimine avastab sellega seoses kaks erirühma viise. Lüganusel kõneldi R. Põldmäele: „Tantsiti viruvalt, nimetati veel virumagedast... Labajalavalts — see olla veel ennem old, see on ikka vana. Viruvalt on pärast old... Viruvalt oli minu noores aegs [kõneleja on 63 a. vana], tea kas ta juba enne oli. Labajalavaltsi siis enam ei tantsitud.“ Avinurme hoolas rahvaluulekoguja Mihkel Sild ütleb, et enne polkamasurkat nimetatud viruvaltiks ja virumagedaks. Nagu näeme, on kogu see probleem keeruline ja segane ning vajab ennekõike veel väga hoolsat materjalide kogumist.

konnast tuntud vanavarakoguja T. Võimula: „Hiiu eit olnd Harjumaal pulmas, vaadand siis pulmaliste tantsu ja lausunud: „Mis tants see kat on, mis tantsitakse: jüss-jüssa-jüssa, jüss-jüssa-jüssa, aga meil kuda alles tantsitakse: põnt-põnta-põnta-põnt. Vaat sie on alles veel tants.““ Kolga-Jaanist jällegi iseloomustatakse: „Labajalga tantsiti loba-loppadi, nagu kooti löödi.“ Võib-olla võite omalpooltki midagi lisada?

6. Muid küsimusi. Kui pulmas või külapeol tantsiti mitmesuguseid tantse, milline koht oli siis labajalal? Kas on labajalga tantsitud ka mõne laulumängu sekka? Missuguste pillidega mängiti? Kas oli vahet torupilli, viiuli ja kandle labajala viisidel? Kui labajalga mängiti mitme viiuliga, missugune oli teiste viiulite saade? On mõningaid teateid, et saatepillid on tõmmanud kaasa ainult üht tooni. Isegi ühel viiulil olevat mängitud poognaga keelte alt, nii et esimesel keelel mängides madalam keel kõlas kogu aeg kaasa (torupilli jäljendus). Missuguseid sõnu lauldi labajala viisil? Kas kandsid labajala eri viisid ka mingisuguseid nimesid? Millal ja miks hakkas labajalg tarvituselt kaduma? Mis tuli asemele? Mis tantsu tantsiti viisil: *Hiiu hüppas, kass kargas*? Kuidas on selle laulu sõnad?

Herbert Tampere.

KOGUTAGU VENNASTEKOGUDUSE MATERJALE.

Nende ridade kirjutaja on pikemat aega uurinud vennastekoguduse liikumist ja võidelnud järjest raskustega, mida tekitab andmete puudus. Seetõttu pöördungi lugupeetud rahvaluulekogujate poole üleskutsega: koguda andmeid ka vennastekoguduse tegevuse kohta, eriti selle kokkupuutes rahvaluulega! Olen meie vanemaist rahvaluulekogudest leidnud mõnegi väärtusliku kirjelduse, samuti on mõned praegused korjajad saatnud huvitavaid lisaandmeid, mis julgustavad aina suurema korjamistöö õhutamisele.

Teatavasti vennastekoguduse liikumine algas meie maal 1729. aastal, tõusis haripunkti 1820-dail aastail, rauges Lõuna-Eestis mineva sajandi teisel poolel ja kestab vähemal määral edasi tänapäevalgi, eriti Põhja-Eesti alal. Umbes 100 aastat tagasi oli ta eriti tähtsaks teguriks talurahva kitsas eluringis, juhtides suurel määral ka selleaegset kultuuri- ja hariduselu. Hiljem jäi aga liikumine rahvusliku ärkamisaja ja muude suursündmuste varju, taganedes kitsa usuühingu tegevuse piiridesse. Seetõttu huvitabki uurijat eeskätt vennastekoguduse v a n e m tegevusjärg, vähemal määral liikumise hilisem ja praegune iseloom.

Silmas pidades eriti rahvaluule uurimise ülesandeid oleks vaja esimeses järjekorras selgitada vennastekoguduse suhtumist rahvalauludesse, rahvamuusikasse, tantsimisse, kiigelkäimisse, talgutesse, kõrtsikäimisse, rahvariiete ja ehete kandmisse, ebausku, nõidadesse, ohverdamisse jne. Paralleelselt peaks aga selgitama ka „vendade“ endi eluviise: nende kodune ja perekondlik elu, omavaheline läbikäimine, enda paremaks pidamine, palvetamise erikombed, tähtsamate tegelaste — eesti soost „vendade“ ja hoolekandjate või „saksaisandate“ tegevus, vennastekoguduse suhe ilmaliku kooli- ja seltsitegevusega ja üldse „ilmaliku“ rahvaga. Usumüstikaga segatult on paljud seesugused lood saanud otse

ehtsaiks rahvaluule paladeks: taevast antakse vagadele raamatuid, nähakse mitmesuguseid häid ja halbu ilmutusi, võideldakse kurjade vaimudega, hävitatakse ohvrikive ja hiisi ühes seal-asuvate vaimudega, vennaste-meelsed köstrid ja pastorid ajavad kurje vaime kirikust välja (eriti Urvas-tes), palvetundide mõjul tekivad tulevikukuulutajad prohvetid, hakkavad selgeltnägijatena kõnelema vagad tütarlapsed, nn. „taevakäijad“ jne. See-sugused nähted avaldusid ka hiljem mitmesuguste l a h k u s u l i s t e tege-vusega, ja oleks vajaline neidki andmeid kirja panna.

Peale rahva s u u l i s t e teadete vennastekoguduse tegevuse kohta on vaja jälgida ja koguda ka nende muistset kirjavara. Eriti Lõuna-Eestis on olnud rahva seas õige rohkesti vanu vennastekoguduse käsi-kirju, mis sisaldasid mitmesuguseid jutlusi, misjonikirjeldusi, elulugu-sid, kirju, „apokriivalisi“ ja muid vagasisulisi jutustisi, tõlgitud ja algu-päraseid vaimulikke laule, peale selle ka sagedasti nōiduskirja n-d u s t, eriti „taevast läkitatud kirju“, kirjeldusi 12 juuda suguharu nuht-lustest, Neitsi Maarja unenäost jne. Seesuguseid käsikirju on küll juba üsna rohkesti talletatud Tartu arhiividesse, kuid neid peaks veel küllalt olema rahva käes. Leitud käsikirjad tuleks võimalikult varustada and-metega nende päritolu, omanike, autorite, mõju jne. kohta. — Säärase kaastööga võiksid meie agarad rahvaluulekogujad tuua väärtuslikku lisa meie rahva mineviku uurimisele ja sellega märgatavalt suurendada oma seniseid kustumata väärtusega teeneid. R. Põ l d m ä e.

LIIGAASTA.

Meie rahvakalendri kohta on ERA-l andmeid võrdlemisi õige eba-ühtlaselt. Mõne püha, nagu näit. jõulu ja lihavõtte, kohta on teateid üsna rohkesti, mõne püha kohta aga kaunis puudulikult. Hoopis vähe mater-jali on liigaasta kohta, mispärast juhiksime oma kaastöölise tähelepanu sellele eraldi ja paluksime saata meile võimalikult kõiksugu uskumusi, kombeid, jutte jne. ühenduses liigaastaga. Kuidas kutsutakse rahvakeeles liigaastat? Kuidas liigaasta on tekkind? Mida oodatakse ja kardetakse liigaastast? Mida järeldatakse liigaastast? Milliseid mälestusi ja tähele-panekuid jutustatakse varemolnud liigaastaist?

Eriti paluksime andmeid veel 29. veebruari kohta: kuidas kutsutakse seda päeva? Mida siis kästakse ja keeldakse teha? Mida ennustatakse ilmastikust jne.? Milliseid jutte pühimustest teatakse ühenduses 29. veebru-ariga? Miks mõnele pühimusele on aastas mitu mälestuspäeva, mõnele aga ainult igal neljandal aastal üks? O. L.

KIIGED JA KIIKUMINE.

Vanemal ajal on kiiged ja kiiku-mine olnud palju suuremal määral rahva lõbustusvahendiks kui prae-gu. Kahjuks puudub meie vana-varakogudes aga nii kiikedest kui kiikumiskommetest vähegi rahul-dav ülevaade. Sellepärast oleks väga soovitav, kui ERA kaastöölised

püüaksid koguda ja saata võima-likult üksikasjalisi kirjeldusi järg-nevate küsimuste kohta.

1. Milliseid kiikesid ja kiikumis-viise on koha peal esinenud? Kas on kiigutud aia peale (või kuhugi mujale) asetatud puuga või latiga? On seesugusel kiikumisel olnud eri-

list nimetust („sütsu kaalumine“, „tsöötamine“...) Kas on tuntud lauaga kiikumist või lauahüppamist? Kuidas see toimus? Kas on latiga või lauaga kiikudes ka lauldud? Milliseid laule?

Kuidas kiikusid karjalapsed (näit. metsas olles)?

2. Kas moodustati kiikesid kõite või nõõride abil? Millal? Kuhu? Kui suured need kiiged olid ja kes seal kiikusid?

Kas ehitati (ehitatakse) puust kiikesid? Millal ja kuhu? Millised need on: kui suured? mitme aisa ehk vehmriga? puude vahel või postidel? Kes neid ehitab? Kust saadakse materjal?

Kas on olnud kombeks viia kingitusi kiige ehitajatele? Millal ja mida kingiti?

3. Kas on esinenud pöörkiikesid? Millised need olid? Kuidas pandi käima?

4. Lisage joonistusi isiklikult nähtud kiikedest ja kiikumisviisidest! Kuidas koha peal nimetati kiike, kas „kiik“, „kiige“, „äl'l“, „häl'l“ või kuidagi teisiti? Kuidas nimetati üksikuid kiige osasid?

5. Kas kiige juurde on kuulunud ka mängu- ja tantsuplats? Milline see oli (on)?

Milliseid mängu mängiti kiikede juures? Milliste pillide järele tantsiti?

6. Milliste pühade või tähtpäevadega on olnud ühenduses kiigehooaja algus ja lõpp? Millal haril. käidi kiikumas ja kiige juures lõbutsemas? (Laup., pühap., pühade ajal; päeval või õhtul?).

7. Kes kogunesid kiikede juurde,

kas ainult noored või ka vanad? Kes võtsid osa kiikumisest?

8. Kuidas kiigel kiiguti, kas istudes või püsti seistes? Mitemekesi korraga? Kes keda pidi kiigutama? Kas oli tuntud üle völli kiikumine? Kas anti kiigutajatele kingitusi? Mida kingiti?

9. Kas kiikudes või kiige juures ka lauldi? Kes laulsid? Milliseid laule? Kuidas lauldi, kas kõik kooris või oli mõni eeslauljaks, või kaks rühma vastamisi? Kas korraliti iga laulurida (värssi) mitu korda? Kuidas oli laulmise ja kiige-liikumise vahekord?

10. Kuidas rõivastuti (riietuti) kiigele minnes? Kas on vanasti ehtimiseks kasutatud ka lilli või pärgi?

Kas on olnud kombeks mõnel tähtpäeval või pühal ehtida ka kiikesid (kaskedega, paeltega jne.)?

11. Kuidas vanarahvas kiikumist seletab: miks peab kiikesid ehtima ja kiikuma?

Kas on usutud kiikumisel olevat mingisugust mõju vilja- või linakasvule või kiikuja tervisele? Kas on kiigele jooksmise või kiikumisega olnud ühenduses ennustamisi?

12. Kas on kiigel mõnikord juhtunud õnnetusi? Kas on mõnel pool kiikesid maha lõhutud või nende ehitamist keelatud? Mispärast?

Üleskirjutustes tehta-gu vahet selles, mis esineb praegu ja mis esines vanasti. On soovitatav pärida teateid esijoones vanemait kohalikel elanikel.

R. Viidalepp.

ÕITS JA ÕITSIKOMBED.

Õits tähendab niisugust karjakäimis-viisi, mis kuulub minevikku ega esine käesoleval ajal. Sellepärast on soovitatav pärida selle

kohta teateid vanemait kohalikel elanikel, kes ise on õitsis (õitsel) käinud ja teavad sest jutustada üksikasjalisemalt.

1. Millal oli õitsis-käimine koha peal veel kombeks? Millal jäi ära ja mispärast?

Kus käidi õitsis, missugustel maadel, mis kohtades? Kui laialt käis õitsilisi kokku ühele õitsiplatsile (teatud talud, küla, vald...)?

Millal käidi, kas kevadel, suvel või sügisel; tööpäevil, laup.-pühapäevil, pühade ajal jne?

Kas õitsiaja algus ja lõpp on olnud ühenduses teatud tähtpäevade või pühadega?

2. Kes käisid õitsi, kas poisid, tüdrukud või vanemad mehed? Kas oli ametis eriline õitsikarjus või hobustevaht? Millal ja kuidas ta palgati, mida makseti palgaks?

3. Kuhu ja kuidas koguneti õhtul õitsiminekuks? Kas oli selleks mõningaid kokkulepituid märguandeid (huiked, õitsipasuna puhum. jm.)? Kas õitsiplatsile sõideti hobuste seljas istudes (ratsutades)? Kas ka tüdrukud?

4. Kas õitsis olles pandi hobused kammitsasse või takistati neid kuidagi teisiti, et nad ei saaks minna väga kaugele?

Kui polnud õitsikarjust, kuidas siis hobuseid valvati, kas kordamööda, või valvasid tüdrukud, et poisid (töömehed) saaksid magada?

Kuidas vanasti on peletatud hunte karjast eemale?

5. Kas on olnud kombeks valida õitsivanem või koguni mitu vanemat või ametmeest? Millal ja kuidas valiti? Mis oli nende ülesandeks?

Kas on olnud tuntud „õitsikohus“? Kes mõistsid kohut? Missuguste süütegude eest ja kuidas karistati?

6. Kas oli kombeks teha õitsiplatsil tuld? Mida põletati? Kes pidi tule eest hoolitsema ja põletismaterjali koguma? Kas oli kind-

laksukujunenud norme, palju keegi pidi tooma hagu, kände jne.?

7. Kuidas õitsis olles aega viideti ja lõbutseti? Milliseid laule lauldi ja kes laulis? Milliseid mänge mängiti? Pange kirja vanu õitsilaulu, -mänge ja -nalju, kui neid mäletatakse. Mis tehti nende õitsilistega, kes olid väga unised ega tahtnud hommikul üles tõusta?

8. Kas on korraldatud õitsiplatsil vahel pidulikumaid olenguid, kuhu on viidud õlut ja viina, söögimaterjali jne.? Kes võttis neist osa? Kas pühade ajal oldi õitsil mitu ööpäeva järgemööda?

9. Kuidas õitsel olles magati, kas tüdrukud ja poisid eraldi või segapaaridena? Kui magati paaride viisi, kes määras siis paarilised?

Millised olid magamisasemed ja kuhu need tehti? Kasutati magamiskotte või pandi alla lehtseid oksid? Kelle kohuseks oli magamisasemete tegemine ja okste (lehest) toomine?

10. Kuidas vaadati sellele, kui mõni poiss ja tüdruk teistest eemale hoidsid, kahekesi metsa läksid jne.? Määrati neile karistusi?

11. Kas on tulnud ette, et õitsilised käisid vargil? Mida varastati (õunu, kartuleid, naereid jm.)? Kas varastatud saadused söödi ühiselt või kuidas? Kas õitsikohus vargusi ei karistanud?

12. Kuidas tööpäeva hommikuil õitsilt koju mindi? Kes äratas üles? Kas need, kes öösi valvasid hobuseid, said hommikul kodus magada?

Kuidas õitsel oldi kaitstud vihma vastu? Oli selleks ehitatud varjualuseid?

Mida veel muud mäletatakse kunagisest õitsel-käimisest?

R. V.

TULI MEIE USUS JA KOMBESTIKUS.

Juba mitu aastat olen uurind üht muistendit t u l e d e v e s t l u s e s t: ühes peres koheldakse tuld halvasti, millest ta oma naabertulele kurdab ja karistuseks „katusesse kargab“, jättes põletamata ainult naaberperele kuuluva asjakese. Oleksin väga tänulik ERA kaastööliste, kel õnnestub selle igivana muistendi teisendeid veel paberile jäädvustada. Sellekõrval paluksin aga tungivalt jälgida tuld üldse meie uskumustes ja arvamustes, ennustustes ja kommete käskudes-keeldudes. Mis asi on õieti tuli ja kuidas ta on tekkinud? Kuidas tuld tehakse ja säilitatakse, kuidas koheldakse ja austatakse kuni palvete ja ohvriteni? Mis osa on tuel inimelu tähtpäevadel sünnist läbi pulma kuni surmani ja samuti üksikuil aasta tähtpäevadel, haiguste arstimisel, nõiduse ja tööde juures põllul, karjas, metsas jne.? Mida teatakse taevasest tulest ja selle maa pääle toomisest? Kuidas esineb tuli rahvajuttudes, -lauludes, loitsudes, vanasõnades, mõistatustes jne.?

Erilist tähelepanu juhiksin veel tule säilitamise vahenditele ja tule toomisele teisalt, millised kombes vanasti on olnud tegelikus elus õige olulise tähendusega. Rahvalauludest teame, et lauliku süda löömab otsekui sütevakka, kuid meil ei ole muuseumi jaoks senini veel ühtki sütevakka leitud ega isegi päevapilti sellest tehtud. Ometi on sütevakka meie kultuuri üks algsemaid esemeid, millest iga vähemgi teade on äärmiselt väärtuslik. Kõnekäänust teame küll, et kiirelt lahkuv külaline on otsekui tuld tooma tulnud, kuid kuidas tuletoomine vanasti tõelikult toimus, sellest teame veel väga vähe. Kes, kellele ja kust tohiti tuld tuua ja anda, ka see on väga põnev küsimus mitte ainult meie usundile, vaid isegi sugu- ja külakonna sotsiaalse ja õigusliku korra selgitamisel, mispärast selle kohta õige üksikasjalikke kirjeldusi paluksin.

O. L o o r i t s.

TÕNU VÕIMULA — meie tublimaid rahvaluulekogujaid.

Tõnu Võimula (end. n. Wiedemann) on sünd. 23. sept. 1871 Kose kihelkonnas Triigi vallas ja sai möödunud kuul 65 a. vanaks. Rahvaluulet on ta hakanud koguma 1891. a. suvel, millest nüüd on täitunud 45 aastat. Nende juubelite puhul tuletame meele mõningaid momente tema eluloost, eriti aga ta tegevust rahvaluulekogujana.

T. V. vanemad olid ennem Ojasoo mõisa töölised, hiljemini pidasid renditalu Tuhala vallas. Tõnu käis kolm talve Tuhala vallakoolis ja ühe a. Tallinna linna algkoolis; sellega piirdubki ta kooliharidus, mille jätkamist takistas vanemate kehvus. Olnud vahepeal ühe aasta kodus, viidi ta Tallinna maaler A. Jannsen'i juure ametit õppima. Elukutselt T. V. ongi maaler ja on sel alal töötanud a. 1890—1893 Koerus ja Jõhvis, 1896—1898 Tallinnas, 1898—1917 Peterburis L. Nobel'i masinatehases ja aastast 1920 jälle Tallinnas. Kuid oma kutsetöö kõrval on V. olnud agar sportlane, mitmekülgne seltskonnategelane ja vaimustunud rahvaluulekoguja *).

*) Üksikasjalisemaid eluloolisi andmeid vt. „Eesti avalikud tegelased“, lk. 328, ja „Eesti Spordileht“ 1936 nr. 9.

Teatavasti avaldas Jakob Hurt oma kogumistöö kohta järjekindlalt ajakirjanduses aruandeid ja üleskutseid. Nendest äratatuna hakkas ka T. V. selles rahvuslikus suuretegevuses energiliselt kaasa töötama, kulutades kogumismatkadeks kõik tööst vabad pühapäevad ning võttes lisa öötundidestki. Esimesed kirjanekud on tehtud Jõhvi kihelkonnast Illuka vallast 1891. a. suvel ja sisaldavad rahvalaule. Sama a. sügisel ja talvel on V. teinud kogumistööd Kose kihelkonnas oma isakodu lähemas ümbruses. Samadest kihelkondadest on ta kogunud rohkesti mitmesugust rahvaluulelist materjali ka järgmisel aastal. Hurda kogusse on esimesed korjandused jõudnud 1892. a. jaanuaris. Samal a. järgnes sellele veel 6 saadetist. Hurt tänab aruannetes teda sisukate saadetiste eest, kiidab ta eeskujulikkust ja saadab varsti tänutäheks „Vana kandle“.

Tõnu Võimula kirjutab vanavara Nabala vallas Sõmeru külas Anni talu vanalt perenaiselt (1934).

Meenutades oma kogumistöö algust, ütleb T. V. oma mälestustes: „Sel ajal oli saada igasugu andmeid, ole mees kirjuta aga, nii et sõrmed jäid haigeks. Olin sellest tööst väga huvitatud. Ma võisin ilma söömata päev otsa kirjutada, kui sain andeka eide või taadiga kokku.“ Tuli muidugi võidelda ka mitmesuguste takistuste ja raskustega, millega peavad paratamatult tutvuma nüüdsedki kogujad: teadjaid oli, kuid sageli nad ei tahtnud oma teadmisi avaldada, mõni nõudis viina, mõni keeldus usulistel põhjustel jne. V. vanemadki olid vastu ta kogumistööle, nimetades seda rumalaks „mööda küla kerjamiseks“ ja „tühja tuule tagaajamiseks“. Kõigest hoolimata jätkas V. seda siiski suure püsivuse ja usinusega, hakates paralleelselt ka M. J. Eiseni kaastööliseks. V. kogumistööd takistas teenistus vene sõjaväes 1893—1896 ja tegi sellele esialgu lõpu elamaasumine Peterburi a. 1898. Enne Peterburi asumist oli tal kavatsus Kose kihelkond „plaanilikult“ läbi korjata ja palus selleks Jak. Hurdalt rahalist toetust, kas või protsentideta laenu kujul. Küsitud toetus jäi siiski saamata ja korjandus teostamata. — Eesti ajal on V. kogunud rahvaluulet Eesti Rahvaluule Arhiivile aastail 1928—1936, tegutsedes ikka edasi samasuguse entusiastina kui noorusaastates. Materjal on enamasti Tallinna lähedalt maalt,

Jüri ja Kose kihelkonnast. Et linnast hõlpsamini maale pääseda ja kiiremini liikuda, selleks on ta ostnud omale jalgratta, millega mõnel pühapäeval sõitvat maha kuni 120 km. „Saak ei ole see, mis oli mõnikümmend aastat tagasi, aga ega päris tühjade kätega ka ikka maalt ära ei tule,“ nii ütleb ta ise. Sedasama tõendavad aegajalt ERA-le saabuvad sisukad korjandusvihud. Ta on teinud omal kulul mitmeid ülesvõtteidki rahvaluule alal ja saatnud ERA-le.

T. V. senisest kogumistööst pakub ülevaate järgmine tabel:

Kellele saadetud	Kogumisaastad	Korjandus lehekülgedes	Kirjandus sisuliselt					Kokku punkte (sisul.)	Kust kogutud
			rahvalaule	vanas. kõnek.	mõis. tatusi	rahvajutte	uskum., kombeid		
J. Hurdale	1891—92, 1894—99	857	354	373	356	289	708	2080	Jõhvi, Kose, Jüri, Keila, Tall. jm.
M. J. Eisenile	1892, 1894—99	608	51	112	396	220	365	1144	Kose, Jõhvi
E. Kirj. Seltsile	?	36				14		14	Kose, Jõhvi
E. Rahval. Arh.	1928—1936	535	146	43	36	318	589	1132	Tall., Jüri, Kose, Harju-Jaani
	Kokku	2036	551	528	788	841	1662	4370	

Siit selguvad suured arvud tõstavad T. Võimula meie kõige suuremate vabatahtlike rahvaluulekogujate hulka. Korjandus on sisuliselt küllalt rikkalik ja seal on arvukalt esindatud kõik tähtsamad rahvaluule-liigid. Arvustik annaks veelgi täiendada, kuna siit puuduvad kultuuriloolised kirjeldused, paiganimed jne. V. kogutud materjal on täiesti usaldatav ja varustatud uurijaile vajaliste andmetega. Selles pole harva kirjaga püütud saavutada suuremat lehekülgede arvu, vaid on mõnikord kirjutatud liigagi tihedasti ja kokkusurutult (ka lauluvärsid tavaliste ridadena), mis kipub raskendama lugemist. Algusest peale on kirjutatud vihkudesse. Soovida ehk jätab üleskirjutuste õigekirjutuslik külg, kuid selles ei saagi olla liialt nõudlik, kui arvestada kõnealuse kooliharidust.

T. V. suursaavutus on seda hinnatavam, et selles on tegemist vabatahtliku kultuuritööga, kus pole tagantkihitajaks olnud mitte aineeline tasu, vaid tõsine huvi ja isamaa-armastus. V. on teissugune mees kui tuhanded teised; ta näiks nagu kuuluvat ärkamisaega. Tema ei suutnud „südame valuga vaadata, kuidas hävib rahva vaimuvara vanade tarkade taatide ja eitete näol nende suremisega“ ja ruttas seda päästma isikliku kogumistööga. Niisugust tänuväärilist päästetööd on ta teinud rohkel arvul oma kodukihelkonnas Kosel, kuid ka mitmel pool mujal.

Kuid T. V. pole mitte ainult isikliku üleskirjutamisega aidanud päästa eesti rahvaluulet, vaid on püüdnud teisigi vaimustada sellele tööle. Peale selle on ta korduvalt pöördunud omapoolsete nõuannetega kogumistöö juhtijate poole, näidates, kuidas kogumistööd elustada, kuidas värbida uusi kogujaid, kust-kuidas hankida raha jne. Seesuguseid ettepanekuid ta on saatnud juba Jakob Hurdale, kuid ka M. J. Eisenile ja E. Rahvaluule Arhiivile. Mainitagu näiteks, et ta mais 1896, kui oli sõdurina Poolamaal, saadab sealt Hurdale kirja, soovitades tal Tallinna laulupeol kõneldes juhtida tähelepanu ka rahvaluulekogumisele.

„...Nagu teada, on ühel kõnel suur mõju hulga rahva kohta. Mõnigi püüab sealt omale õpetust võtta. Nii siis julgen teile seda soovi ette panna, et teie oma elustava ja äratava sõnaga nooremaid jõudusid vanavara korjamisele üles kutsuksite, sest veel on aeg selleks. Ja ma arvan: ühel sellesarnasel kõnel oleks suur mõju olema vanavara korjamise leegioni suurendamiseks.“

Hurt on selles kõnes küll nimetanud rahvalaulude kogumist, ent otsesest propagandast siiski hoidunud. — Kuid isegi rahvalaulude ja muugi rahvaloomingu väljaandmine on V.-le olnud vägagi südamelähedaseks asjaks. Selles asjas on ta omal ajal esitanud märgukirju isegi riigivanemale ja riigikogu esimehele. On kindel, et kui meil T. Võimula taolisi mehi oleks rohkem ja kaaluvama seltskondliku seisukohaga, siis me rahvaloomingu trükkimine oleks vist küll kaugemal kui see on praegu.

Soovime T. Võimulale veel palju õnnelikke täismeheaastaid!

R. Viidalepp.

ARUANNE RAHVALUULE KOGUMISEST 1. I — 31. III 1936.

Nimetatud aja jooksul on ERA saanud kogusummas 65 rahvaluulesaadetist. Arvestades korjanduste suurust ja sisulist väärtust, oleks esiletõstvalt nimetada järgmisi:

1. ERA stipendiaadi Rudolf Põldmäe ja ÜENÜ stipendiaadi U. Toomi korjandus. Kogutud suvel 1935, paljudest kihelkondadest, üle 600 lk. Sisaldab tähtsal määral rahvatantse ja tantsuviise, kuid rohkesti ka muud rahvaluulelist ainetikku. Iagpidi väärtuslik ja kaalukas saavutus.

2. Jaan Moodis (Võnnu khk.) on sel veerandaastal tõusnud viie saadetisega kõigi kohapealsete kaastööliste esirinda, mis on sedaenam kiiduväärt, et ta on juba vanem tegelane, kes aastakümnete eest kogunud rahvaluulet ka dr. Jakob Hurdale. Tänavused korjandused sisaldavad hea ja põhjaliku ülevaate Võnnu kihelkonna rahvamängudest, -tantsudest ja -lauludest ühes viisidega (kokku mitusada lk.); peale selle mitu rahvaluulelise sisuga vana käsikirja. — Loodame Teilt edaspidigi oma kodukihelkonna rahvamälestuste jäädvustamist, eeskätt rahvajuttude ja kommete alalt. Olgu Teie välja paistvad saavutised eeskujuks paljudele teistele kogujatele!

3. J. A. Reepärg (Haljala), samuti Hurda-aegne rahvaluulekoguja, on saanud viies saadetises rahvalaule, jutte, kombeid, mõistatusi jm., kokku 270 lk., 370 punkti. Kõige väärtuslikuma osas korjanduses moodustavad Järva-Jaani kihelkonnast kogutud rahvajutud. — Kas poleks Teil võimalik koguda vanarahva jutte ka praegusest elukohast? Kõsimuskava saatsime.

4. Allina Verlis (Valga kihelk.) — kolm sisukat saadetist (üle 200 punkti) rahvalaule, kombeid, mõistatusi jne., osalt läti keeles. Loodame veel lisa.

5. Arnold Kuusk (Püha khk.) — neli saadetist (üks koos A. Pitkaga), sisuks rahvamänge, jutte, kombeid jm. (58 p.). Lisaks veel käsikirjalisi „laulikuid“, kuid kahjuks ilma andmeteta, kust ja kellelt saadud. Edaspidi ärge niisuguseid andmeid unustage, sest need on uurijaile väga olulised. Et Saaremaalt, eriti just Pühast, on üldse vähe kogutud, siis saaksite pisut suurema aktiivsusega osutada tähelepandavaid teeneid oma kodukihelkonnale ja -maale. Sellepärast loodame senisele lisa. Ja mis teevad Teie noored sõbrad?

6. P. Voolaine on saanud Lutsimaalt kogutud ainetikku (80 lk.), peamiselt sealse rahva muinasjutte kiiduväärses kirjapanekus. Ootame järe.

7. Marie Sarv (Karksi-Nuias) — kaks saadetist, kokku 48 rahvalaulu, kommet jm. Väärtuslik materjal. Juttude kohta saatsime Teile kõsimuskava.

8. Aug. Iisberg (Martna khk.) — kaks saadetist, kokku 44 p. mängu jutte jm.

9. Helene Neumann (Paide) — kaks saadetist: jutte, usku-kombeid ja mängu. Loodame, et Teie tublil jutuvananel on veelgi midagi pajatada, mis vääriks kirjapanemist. Ja kas ei oleks Teil võimalik oma jutuvana päevapilti meile mälestuseks saata?

10. Emilie Poom (Märjamaa) on saanud samuti väga häid rahvajutte jm. Saatsime Teile seletusjuttude kõsimuskava ja loodame Teilt endiselt kõrgeväärtuslikku kaastööd.

Peale juba nimetatute on saanud veel sisukaid ja väärtuslikke korjandusi: Oskar Sild (Nõo khk.), Gustav Sommer (Kose khk.), Lydia Voist (Tartu), Ludvi Raudsepp (Rõuge), koolijuhataja A. Pehme (Kursi), õp. Karl Lind (Palamuse), J. P. Söggel (Halliste) ja Hans Martin (Helme).

Vähemate korjandustega on ERA kogusid täiendanud: B. Asur (Ahja), A. Jakobson (Karja), O. Kerdo (Tallinn), L. Leonhard, Joh. Linde, Aug.

Mikk, Osk. Nõmmela (Kose), A. Reier (Vändra), G. Ränk (Tartu), Ed. Teder, Anton Vahter, Ernst Vahter, P. Vassar, V. Vastisson ja mõned üliõpilased.

R. V.

RAHALISED PREEMIID RAHVALUULEKOGUJATELE.

Eelmise aasta eeskujul on härra Riigivanem määranud ka 1936. a. iseseisvuspühaks rahalisi preemiaid meie paremale vanavarakogujaile üldsummas 250 kr., mille ERA kolleegiumi esimees ja ERA juhataja on jaganud järgmiselt, arvestades kogujate isiklikku töövaeva ja kogude sisulist kui ka tehnilist külge: 1) I autasu (50) krooni sai Paulopriit Voolaine, kes aastate jooksul on päästnud Lutsi eestlaste vanavara ja kogunud väärtuslikku materjali ka Latgale muu rahvastiku hulgast, II autasu (à 30 krooni) said Emilie Poom Märjamaal, Helene Neumann Paides ja Selma Kutti Tartus, III autasu (à 20 krooni) said August Iisberg Martna khk., Arnold Kuusk Püha khk. ja Teodor Saar Kihnu saarel, ergutuspreemiaid, à 10 krooni, said J. A. Reepärg Haljala khk., Marie Sarv Karksi-Nuias, Rudolf Einberg Kullamaa khk., Tõnu Võimula (end. Wiedemann) Tallinnas ja Allina Verlis Valga khk.

Järgmine rahaliste preemiate jagamine toimub iseseisvuspühal 1937.

ARUANNE RAHVALUULE KOGUMISEST 1. IV — 31. V 1936.

Selle aja jooksul on ERA saanud 29 rahvaluulesaadetist, nende hulgas mitmed väga sisukad ja väärtuslikud. Suuremate korjandustena olgu nimetatud:

1. J. A. Reepärg (Haljala) — üle 100 lk., sisaldab 145 vanasõna, 71 mõistatust ja 122 uuemat rahvalaulu. Lisaks veel dr. Jakob Hurda ühe tähtsama kaastöölise Viilip Klaasi kirjavahe-tust. Palju tänu vanale ja tublile kaastöölisele! Loodame, et Te kogumistöö kestab veel edasi. Soovitud teated saat-sime kirjateel.

2. P. Voolaine (Räpina) — kaks saadetist: 35 pikka muinasjuttu jm. 150-l leheküljel. Lutsimaalt (Lätist) kirja pandud vene materjal, kuid enamasti eesti keeles. Oleks soovitatav teha kirja-panekuid ka oma koduümbrusest, s. o. Räpinast. Seejuures võiksite küsitlemisel kasutada ERA uemaid küsimuskavu.

3. Marie Sarv (Karksi-Nuia) — 97 vanemat ja uuemat rahvalaulu (ligi 100 lhk.). Lisaks veel andmeid kohalikkude lauluoskajate ja pillimeeste kohta. Kõigiti tänuvääriline korjandus.

4. Emilie Poom (Märjamaa) — tihedakirjaline ja sisukas saadeti: 37 rahvajuttu, 63 p. usku-kombeid, vanasõnu. Olete jälle saanud huraldasi ja huvitavaid seletusjutte. Teile näib olevat täiesti selge, mida ja kuidas koguda. Sellep. ootame Teilt edaspidi esmajärgulist kaastööd.

5. H. Neumann (Paide) — 40 juttu ja usukombeid. Kõik väga hästi kirjutatud ja väärtuslik materjal.

6. J. Moodis (Võnnu) — 60 sõdurilaulu ühes viisidega ja üks ülesvõtte. Laulud on huvitavad. Viisidest saatke edaspidi aga ainult need, mis kuulete rahvasuust. See, mis Te ise võite komponeerida, pole rahvaluule. Teie püüd anda igast alast (mängud, laulud jne.) võimalikult täielik ülevaade, on õige ja otstarbekohane. See sobiks eeskujuks teistelegi kogujatele. Oleks aga väga tänuväärne, kui saaksite pühendada tähelepanu ka rahvajuttudele, kommetele, kõnekäändudele jne.

7. Aleksei Jakobson (Karja khk.) — ülevaade sealseist rahvamängudest 40-l leheküljel. Sisukas korjandus. — Kui võimalik, oleks soovitatav koguda veelgi andmeid vanemate mängude, naljakommete ja pulmanaljade kohta. Edasi võtke käsile küsimuskava nr. 3.

8. A. Verlis (Valga khk.) — kaks saadetist, esimeses 23 läti rahvalaulu, teises 31 p. tähtpäevade kombeid. — Edaspidistes korjandustes oleks tarvilik juurde märkida ka jutustajate rahvus, s. o. kas nad on lätlased või eestlased. Seda tuleks silmas pidada teistelgi kogujatel: kui jutustaja on mitte-eestlane, märgitagu juurde, mis rahvusest ta on. Meie vähemusrahvuste (venelaste, sakslaste, rootslaste, lätlaste jt.) rahvaluule kirjapanek on muide kõigiti soovitatav ja vajaline.

A. Jürgens (Tallinn) on saatnud väärtuslikke teateid rahvamuusika alalt; Maria Grusdova (Petseri) — vene

rahvalaule, Valeria Egorov (Tartu) — samuti vene rahvalaule, kuid hoolikas, asjatundlikus ja murdeomasel kirjapanekus; A. Kuusk (Püha) on saatnud kaks käsikirjalist lauluraamatut („laulikute“).

Vähemaid korjandusi on saatnud Karl Lind (Palamuse), G. Sommer (Kose), mag. E. Laid (Tartu; kuid materjal Hiiumaalt), E. Kärp (Rannu), J. P. Söggel (Saarde), Joh. Maide (Tal-

linn), R. Põldmäe (Tartu), K. Vaher (Tarvastu), ins. F. Olbrei (Tallinn) ja M. Mäesalu (Häädemeeste). Prof. V. Anderson'i kaudu on Arhiiv saanud kaks üliõpilaste korjandust: St. Kielpsz — vene rahvaluulet (Tartu kooliõpilaste kirjapanekuid) ja L. Raidaru — rahvajutte Piliistvere kihelkonnast (kahjuks pliatsikirjas!).

R. V.

SAMM EDASI RAHVAVIISEID JÄÄDVUSTAMISEL.

Rahvaviiside kogumine on meil siiani sündinud tehniliselt võrdlemisi vähenõudlikult. Alles viimastel aastatel on laule ja pillilugusid juba rohkem saadud jäädvustada fonograafi rullidele, mis hõlbustab täpsamat noodistamist ja annab võimaluse neid ka edaspidi kuulata. (Nii on praegu ERA-s umb. 800 rullil umb. 2000 rahvaviisi.) Kuid fonograafki pole kuigi ideaalne vahend selleks. Rullid on aparraadi löikejõule vastavalt pehmest materjalist, kuluvad ja lähevad rikki kergesti, hääln on nõrk ja helivärvus sageli moonutatud. Sellepärast on arhiiv juba aastaid otsinud paremaid vahendeid rahvamuusika jäädvustamiseks, kuid siiani on selleks raskusi tekitanud rahapuudus. Asi muutus soodsamaks, kui Riigi Ringhääling käesoleva aasta kevadel muretsetes omale reportaaz-plaatide valmistamiseks vajaliku sisse-sääde, lubas hinnata vastava arvu plaate rahvamuusika jaoks ja pakkus tarvitada aparatuuri ja tehnilist personaali. Asja edukamaks läbiviimiseks kutsuti tööle kaasa ka Tallinnas asuv Muusikamuseum. Laulikute ja pillimeeste Tallinna kokkutoomiseks vajalikke summasid saadi Riigivanemalt Riikliku Propaganda Talituse kaudu. Nii võidi tööga veel maikuus algust teha. Kolme nädala jooksul (11.—29. V) käis mängimas ja laulmas 10 pillimeest ja 10 laulikute, igaüks oma määratud ajal. Kuna laulikute ja pillimeeste eelkontrolli ei saadud teha varem, siis kutsuti selleks hooajaks päämiselt Muusikamuseumi ringreiside tegelasi, kelle võimed olid juba enne teada, ja kes on tublisti vilunud ettekandmisega. Plaadistati 60-le küljele kokku umb. 170 viisi. Pillidest oli esindatud torupill, viul, kannel, hiiukannel, parmupill ja mollpill. Saadi palju vanemaid lugusid. Sama rikkalik oli ka vanade leelutuste hulk. Plaatide valmistati kolmes eksemplaris, nii et iga asjaosaline asutis sai omale ühe. Plaadid on oma väärtuselt peagu võrdsed harilikkuude grammofoniplaatidega ja võimaldavad juba võltsimatult kuulata ehtsat rahvamuusikat nüüd ja tulevail põlvil. Tööd tuleb jätkata. Palju pille (nagu sokusarv, karjapasun, setukannel jt.) on hoopis esindamata ja teistestki on valik veel väga väike. Mitmetest maakonnast pole saadud veel ühtki pillilugu ega laulu. Usus seeria plaate kavatsetakse valmistada käesoleva aasta talvel, milleks tuleb otsida üles vanu laulikuid ja pillimehi ja neid enne kuulata. Siin oleks just vajalik kohapäälsete kaastöölise abi. Eesti Rahvaluule Arhiiv palubki, et kaastöölised teataksid omast ümbrusest, kelle laule ja pillilugusid võiks võtta heliplaatidele. Oleks väga soovitatav, kui andmed mängijate ja lauljate kohta ühes loeteluga, mida keegi oskab, saabuksid arhiivi ligemal ajal, et jõutaks kontrollimise, eel- ja muude töödega valmis õigeaks ajaks.

H. Tampere.

ARUANNE RAHVALUULE KOGUMISEST 1. VI—30. IX 1936.

Arhiiv on saanud 76 rahvaluulesaadetist. Võttes arvesse, et nimetatud ajavahemikule langes suvevaheaeg, tuleb sissetulnud saadetiste arvu pidada kõigiti rahuldavaks. Saadetised on enamuses korrespondentidelt, osalt üliõpilastelt-stipendiaatidelt.

Arhiivi vabatahtlikest korrespondentidest on seekord tõusnud esikohale vilunud rahvaluulekoguja Emilie Poom.

(Märjamaa), kellelt on saabunud ligi 200-l tihedakirjalisel leheküljel 465 punkti rahvaluulelist materjali, rohkesti huvitavaid rahvajutte, vanu kombeid, laule jne. Viimastes saadetistes on väga häid kirjeldusi õigusliku rahvatraditsiooni alalt, paremaid kui kellelki teiselt. Loodame veel lisa.

ERA nooremaid kaastöölisest on Leida Bökler (Tapa l.) jõudnud

lühikese ajaga tähelepanu- ja tänuväärilise saavutiseni, saates 9 vihku, milles leidub 387 p. rahvajutte, -laule, mängu, kombeid, mõistatusi, vanasõnu jm. Loodame, et Teil on võimalik kogumistööd veel jätkata ning kindlustada oma nieme vähemalt üks eri köide.

Vanemaist rahvaluulekogujaist on viimasel ajal hoolikalt töötanud J. P. Sõggel (Saarde), kellelt on tulnud 13 saadetist, enamasti küll üsna väikesed. Sisalduseks jutte, kombeid, vanasõnu ja kõnekäände. Viimaseaegsed saadetised on olnud suuremad ja sisukamad kui varem. Oleks soovitatav ikka vihkudesse kirjutada. Vihke saab ERA-lt tasuta. Õigusliku rahvatraditsiooni kogumine oleks väga soovitatav (vt. küsimuskava nr. 3).

Kooliõp. M. Mäesalu (Häädemeeste) on saatnud hea, seletustega varustatud ülevaate oma kodukoha uuematest rahvalauludest (3-s vihus 187 laulu ja salmikut). Loodame kogumistöö jätkumist.

A. Jakobson (Karja) on saatnud samuti 3 vihku uuemaid laule ja mälestussalme. Edaspidisel kogumisel on soovitatav võtta käsile rahvajutte ja rahvatradits. õiguslike vahekorjadest (vt. küsimuskava nr. 3, lehek. 34–40); ka vanu rahvamänge võiksite veelgi koguda.

Meinh. Särk (Torma) — sisukas saadeti rahvajutte ja -laule, mitmete kasul. seletustega ja märkustega. Ootame järke, sest seal näis olevat päris häid teadjaid.

Teodor Saar (Kihnu) — 79 lk. usku-kombeid, jutte ja laule kihnlaste ehtsaks keelemurdes. Lisaks sellele väärtuslikke vanu käsikirju M. Kurul'i järelejäädud paberitest.

Vello Eenveer (end. R. Einberg) — üle 70 lehek. mitmesugust rahvaluulelist materjali Kullamaa kihelkonnast. Lisaks isiklikele kirjapanekuile veel kaks käsikirjalist laulikut.

Allina Verlis on saatnud kuus korda rahvaluulet Valga kihelkonnast, enam. usku-kombeid ja laule. Materjal enam. lätlastelt, kuigi osalt eesti keeles.

Marie Sarv (Nuia al.) — 78 uuemat rahvalaulu. Sisukas korjandus.

Üliõpil. G. Laugaste (prof. W. Andersoni kaudu) — 12 rahval. ja 41 viisi. Materjal kirjutatud Tartus, kuid põlvneb Rannust. Oleks soovitatav samust allikaist panna kirja muudki rahvaluul. ainetikku.

Aug. Iisberg (Martna) — 14 huvitavaid rahvajuttu vedajatest, krattidest ja rahaaukudest.

Tõnu Võimula (Tallinn) — üks tihedakirjaline sisukas vihik mitmekesist rahvaluulelist materjali ja viis huvitavat ülesvõtet.

Helene Neumann (Paide) — vihik rahvaluulet, kombeid, mängu jm., osalt Iisaku kihelkonnast, kust seni võrdlemisi vähe kogutud.

B. Lillemägi (Risti khk.) — 22 rahvamängu. Ootame järke, vastavalt lahkele lubadusele.

H. Uustalu-Vellman (Kirbla) — rahvalaule ja muinasjutte.

St. Kiełpsz (prof. W. Andersoni kaudu) — 47 lk. vene ja leedu rahvaluulet.

„Postimehe“ toimetusest (hr. A. Tiitsmaa k.) — lehes avaldamata jäänud rahaugujutte ja muud kohamüsitendeid. Oleks väga soovitatav, kui kõik teisedki ajalehed saadaksid E. Rahvaluule Arhiivile kõik lehes kasutamata jäänud rahvaluulesisulised käsikirjad (jutud peidetud varandustest, kummitustest, ebausust jne.).

Väiksemaid korjandusi on saatnud üliõp. V. Vilgma (Haljala), Hans Martin (Helme), Aug. Luts (Lüganuse), J. Gutves (Rõuge); kuid kõik saadetu pole rahvaluule, Joh. Palm (Pühalepa), H. Mesikäpp (Hageri), kirikuõp. E. Lüdigi (Karuse) ja E. Sapa (Halliste).

Ka ERA tänavusuvise stipendiaadid on juba peaaegu kõik oma kogumistöö lõpetanud ja korjandused ära toonud. Kõik äratoodud korjandused on kaunis suured ja sisukad, mis näitab, et veel meiegi päevil võib sel alal töötada päris heade tulemustega, kuigi see kogujalt nõuab tublisti vaevanagemist, osavust ja püsivust.

Suuremad korjandused kuuluvad Leili Takile, kelle kogumismatk ulatus Halliste, Saarde ja Viljandi kihelkonda (kogu suurus 612 lk. või 1075 punkti rahvaluul. materj.), ja Amanda Raadlale, kes on kogunud Rõugest ja Vastselinast (524 lk. või 627 p.). Järgneksid Mart Tarum, kes on kogunud Iisaku, Jõhvi ja Lüganuse kihelkonnast (k. 374 lk. või 1120 p.) ja lubanud seda tööd veel jätkata, ja L. Kõõgardal — kogunud Tarvastust, Paistust, Viljandist ja Kolga-Jaanist (k. 384 lk. või 604 p.; osa korjandust veel üle andmata). Valeria Egorov käis ERA ülesandel kogumisreisil Põhjala venelaste juures (k. 243 lk.). Helga Meindok käis kogumas Varbla kihelkonnast, kuid korjandusest on seni ainult osa üle antud (128 lk.).

O.-ü. Riigiraamatukogu.

№ 51084.

ASUGEM VABADUSSÕJA MÄLESTUSI KOGUMA!

ERA on töötand kogu aja kontaktis Vabadussõja Ajaloo Komiteega, kes on avaldand hiljuti „Juhendi Vabadussõja ajaloo materjalide kogumiseks“ koos „Eesti riikliku iseseisvuse võitlusajastu sündmuste kronoloogiaga 1917—1920“. ERA on saatnud Vabadussõja Ajaloo Komiteele ka kõigi oma kaastöölise nimekirja ühes aadressidega ja palub kõiki võimalikult energiliselt Vabadussõja materjalide ja mälestuste kogumisest osa võtta, mitte unustades seejuures ka rahvaluulelist osa (muistendeid, naljandeid, sõdurilaule, kõnekäände jm.), mis Vabadussõja aega, isikuid ja sündmusi puudutab. Selline materjal palutakse adresseerida Vabadussõja Ajaloo Komiteele Tallinna (Kaitseministeerium, Pagari tn. 1), kes vastavad tekstid ERA-le edasi toimetab või vähemalt kopeerib, jättes originaalid Vabadussõja Arhiivi. Sellevastu kõik muu sõduriluule ja ebausk, mis otseselt Vabadussõja faktilist käiku ei puuduta, saadetakse otse teed ERA-le Tartusse. Samuti saadetakse ERA-le rahvapärimusi endistest sõdadest, katku- ja näljaaegadest, sissidest, pardiajajaist ja muist sõjaroovikuist jne. Niipea kui ERA vastavat krediiti peaks saama, on kavat-susel avaldada need pärimused trükis, et meie ise ja võõradki võiksid lugeda, milliseid õudusi meie esivanemad on pidand läbi elama, kuid siiski on suutnud elus püsida.

KÕIGILE RAHVALUULEKOGUJAILE

avaldab E. Rahvaluule Arhiiv parimat tänu väärtuslike saadetuste eest ning soovib tulemusrikast kogumistöö jätkumist. Kasutatagu selleks eriti talvekuid, mil ollakse vabam väliseist töist. Järgmine rahaliste preemiate jagamine ERA vabatahtlike kaastöölisele toimub iseseisvuspühal, 24. II 1937. Selleks võetakse arvesse kõik saadetised kuni 1. jaan. 1937. Hiljemalt samaks tähtpäevaks saadetakse ära ka vastused käesolevas „Rahvapärimuste Selgitaja“ numbris avaldatud küsimustele. Järgmised numbrid saadetakse ainult neile, kellelt vahepeal on saabunud uusi korjandusi.

Fr. R. Kruusväli
nim. ENSV Riik.
Raamatukogu

Aastal 1935 Eesti Rahvaluule Arhiiv on alustanud kontakti loomiseks välismaiste rahvaluuleliste ajakirjade ja asutistega oma väljaannetesarja

EESTI RAHVALUULE ARHIIVI TOIMETUSED:

1. OSKAR LOORITS, Das misshandelte und sich rächende Feuer I. 90 lk., Tartu, 1935.
2. WALTER ANDERSON, Studien zur Wortsilbenstatistik der älteren estnischen Volkslieder. 232 lk., Tartu, 1935.
3. OSKAR LOORITS, Pharaos Heer in der Volksüberlieferung I. VIII+194 lk., Tartu, 1935.
4. WALTER ANDERSON, Zu Albert Wesselski's Angriffen auf die finnische folkloristische Forschungsmethode. 52 lk., Tartu, 1935.
5. HERBERT TAMPERE, Eesti rahvaviiside antoloogia I. 152 lk., Tartu, 1935.

Vastava krediidi puudusel pole Arhiiv neid väljaandeid ise kirjastanud, vaid need on ilmunud ainult äratõmmetena teistest sarjadest nii vähesel arvul, et neid müügile lasta ei saa.

Täiesti rahvaluulelise sisuga on lisaks koguteosed:

VANAVARA VALLAST (Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad I. 224 lk., Tartu, 1932). Pühendatud Jakob Hurdale 25-ks surmapäevaks. Autoritena esinevad O. Loorits, H. Tampere, E. Laugaste, K. Leichter, R. Põldmäe, R. Viidebaum. — Hind 4 kr.

KALEVISTE MAILT (Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad III. 320 lk., Tartu, 1935). Pühendatud „Kalevala“ 100-ks ilmumisaastaks. Autoritena esinevad M. J. Eišen, W. Anderson, E. Päss, E. Normann, L. Põdras, H. Tampere, E. Laugaste, R. Põldmäe, M. Erenberg, R. Viidebaum, G. Ränk, O. Loorits. — Hind 5 kr.